

VAIDA ASAKAVIČIŪTĖ

Kultūros filosofijos ir meno institutas

GYVENIMO APOLOGIJA NIETZSCHES FILOSOFIJOJE

Apologia of Life in Nietzsche's Philosophy

SUMMARY

The article is intended to discussion of life apologia of important non-classical philosopher Friedrich Nietzsche. The leading attention is focussed on various connotations of the notion of „life“, of its origins and historical metamorphoses in development of ideas of non-classical philosophy. Appealing to fundamental texts of Nietzsche the author highlights some functions of the term „life“ in the whole of standpoints of the philosopher and exhibits basic aspects of its interpretation. In the article the author pays particular attention to relations of life, as unique existential experience that is heavily defined with words, with the rationalistic mind celebrated by the classical metaphysical philosophy. At the end of research is the Superman, one of central ideas of the conception of Nietzsche's philosophy, as a prophet of the new form of our life.

SANTRAUKA

Straipsnis skirtas įtakingo neklasikinės filosofijos šalininko Friedricho Nietzsches gyvenimo apologijos konceptui aptarti. Jame pagrindinis dėmesys sutelkiamas į įvairias sąvokos „gyvenimas“ konotacijas, jos ištakas ir istorines metamorfozes neklasikinės filosofijos idėjų raidoje. Remdamasi pamatiniais Nietzsches tekstais autorė išryškina sąvokos *gyvenimas* vietą šio mąstytojo ontologinių požiūrių visumoje, atskleidžia pagrindinius jos interpretacijos aspektus. Ypatingas dėmesys skiriamas *gyvenimo* kaip sunkiai žodžiais apibrėžiamos unikalios egzistencinės patirties santykiams su klasikinės racionalistinės metafizinės filosofijos sureikšmintu protu. Tyrinėjimo pabaigoje glaustai analizuojama viena centrinė Nietzsches gyvenimo koncepcijos idėjų – Antžmogis kaip naujos gyvenimo formos skleidėjas.

RAKTAŽODŽIAI: *Gyvenimas*, Antžmogis, gyvenimo filosofija, moteris, *valia galiai*, tapšmas.

KEY WORDS: *Life*, *Superman*, non-classical philosophy, philosophy of life, woman, *will to power*, becoming.

Išties gyvenimą lyg Saulę myliu, taip pat visas galias marias aš myliu.
Friedrichas Nietzsche // *Štai taip Zaratustra kalbėjo*

Gyvenimo filosofija XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje formavosi stipriai veikiant Arthuro Schopenhauerio nubrėžtai neklasikinės pakraipos mąstymo tradicijai. Jos atstovai Friedrichas Nietzsche, Wilhelmas Dilthey, Georgas Simmelis pabrėžė subjektyviąją žmogiškosios būties pusę, kaip pagrindinius iškėlė egzistencinės žmogaus gyvenimo vertės ir prasmės klausimus. Gyvenimo filosofija kilo kaip atsakas į spekuliatyvią, perdėm racionalizuotą Georgo Hegelio objektyviai idealistinę filosofiją ir dėl savo sureikšmintos ontologinės problematikos gali būti priskiriama prie neklasikinės filosofijos tradicijos (Schopenhaueris, Sorenas Kierkegaardas, Nietzsche). Jos šalininkai buvo įsitikinę, kad žmogaus „gyvenimo“ ir „egzistencijos“ esmė gali būti suvokta ne racionalių protu, o subtiliaisiais subjektyviais potyriais ir išgyvenimais.

Įtakingiausias gyvenimo filosofijos atstovas Nietzsche, kritikuodamas ankstesnės spekuliatyvios filosofijos konstrukcijas, teoriškai grindė išskirtinę sąvokos „gyvenimas“ svarbą. Jo kontroversišku, žmogiškojo gyvenimo unikalumą aukštinančių idėjų aktualumas dabartiniam mąstymui ir jame egzistuojančiam individui yra nenuginčijamas. Anot taiklaus Karlo Löwitho pastebėjimo, Nietzsche savo filosofija tarsi norėjo nugalėti laiką, tapti nepriklausomu nuo jo, „amžinu“: „Nietzsche – mūsų laiko ir amžinybės filosofas“.¹ Nietzsches gyvenimo koncepcija kupina sunkiai tramdomo gaivališko dionisiškojo patoso; ji iškelia šėlstan-

čio, nenuoseklus *moteriškosios* ir *amoralios* prigimties gyvenimo viziją, kurioje keisčiausiai susipina priešybės: žmogiškosios būties tragizmas ir tragiškas pasaulėžiūrinis optimizmas, kintamumas ir vientisumas, kūryba ir destrukcija, idėja ir tikrovė. Todėl bet kokie mėginimai struktūruoti kontroversiškus Nietzsches aforizmus, norint suteikti jo „gyvenimo“ koncepcijai vientisumą, susiduria su didžiuliais sunkumais. Vokiečių mąstytojas domėjosi įvairiomis humanistikos sritimis: etika, estetika, filosofijos istorija, ontologija, vertybių teorija, psichologija ir dar daugeliu kitų sričių. Tačiau akivaizdu, kad per daugelį svarbiausių Nietzsches tekstų, rašytų skirtingais jo dvasinės evoliucijos tarpsniais, kaip pagrindinė visa jungianti raudona gija driekiasi savita gyvenimo interpretacija. Sąvoka *gyvenimas*² yra tarsi Nietzsches *gyvenimo* filosofijos šerdis: ji plati, daugiasluoksnė, priklausomai nuo konkretaus konteksto įgauna daugybę skirtingų konotacijų, apima platų kultūrinių, visuomeninių, psichologinių reiškinių ir su jais susijusių problemų spektrą. Jo kūrybos esmė buvo sukurti naują stilių gyvenimui, moralei ir žmogaus charakteriui.

Lietuvoje Nietzsches kūrybinis palikimas, kaip ir visoje Vakarų Europoje, analizuojamas gana plačiai. Jo *gyvenimo* koncepcijos analizė įvairiais aspektais iškyla daugelio Lietuvos filosofų kritiniuose straipsniuose ir mokslinėse studijose: Antano Andrijausko, Arvydo Šliogerio, Arūno Sverdiolo, Jūratės Ba-

ranovos, Ritos Šerpytės, Vytauto Radžvilo, Naglio Kardelio, Stanislovo Mostauskio ir kt. darbuose. Vienos naujaisių šiam mąstytojui skirtų išsamių analizių yra Arūno Mickevičiaus³ ir Baranovos⁴ monografijos. Tačiau neabejotinai vienas sėkmingiausių bandymų apjungti Nietzsches filosofijos interpre-

tacijas yra Kultūros, filosofijos ir meno instituto Komparatyvistinės kultūrologijos skyriaus išleistas leidinys *Gyvenimo apologija: Nietzsche'ės teorinės interpretacijos*, kuriame žinomi lietuvių filosofai bei kitų humanistikos sričių specialistai įvairiais aspektais aptaria šio kontroversiško mąstytojo idėjas⁵.

DIEVAS IR GYVENIMAS: IDĖJA IR TAPSMAS

Nietzsche besąlygiškai šlovino *gyvenimą kaip aukščiausių vertybę*, todėl jo ateities vizija ir kūrybos tikslas yra nukreipti į senosios, spekuliatyviojoje klasikinėje metafizikoje sureikšmintos, gyvenimo formos neigimą. Jis siekė sugriauti senus klasikinės metafizinės filosofijos nurėžtus „gyvenimo“ ribų žymeklius ir panaikinti jai būdingo mąstymo abstraktumą. Nietzsche buvo subtilus krįntančio savo epochos gyvenimo jausmo kritikas, kuris vienas pirmųjų suvokė destruktivias kultūros masiškėjimo pasekmes ne tik mąstančiam elitui, bet ir apskritai šliaužiančiai į dekadentizmą Vakarų civilizacijai. „Gyvename masių epochoje; jos šliaužioja ant pilvo prieš visa, kas masiška“⁶ – skelbia Nietzsche. Šiandienos europietis, Nietzsches žodžiais tariant, yra „vidutinybės žmogus“. Jis pasiklydo šiuolaikinėje visuomenėje tarp jam siūlomų vertybių ir atstovauja tą *masės-vidutinybės* žmogų, kurio gyvenime pagrindiniu kriterijumi tampa daugumos nuomonė. Žmogus tampa darbo, moralės, visuomenės interesų „įkaitu“. Tokia „masių“ gyvenimo forma, paremta metafizine būties samprata bei pagrįsta nauda ir visuotine

morale, užgožia egzistencinius prigimtinius individo poreikius ir interesus. „Pasitikėjimas gyvenimu dingo, pats gyvenimas tapo problema“⁷, – rašo Nietzsche. Šis laiko tarpasmas – tai dykuma, išsekimas, netikėjimas. Vakarų Europa išgyvena gilią krizę – nihilizmą, kai dvasinė vienuma ir „susvetimėjimas“, vidinė tuštuma, nusivylimai ir konfliktai, egzistencinė baimė ir beprasmybė užtvindė žmogaus gyvenimą ir atveria galias egzistencines žaizdas. Nietzsche, atsigręždamas į savo gyvenamojo meto visuomenės silpnynes, nurodė kliūtis, kurios stabdė pozityvų individo ir visuomenės tobulėjimą. Žmonės yra suvaržyti kultūrinių, religinių nuostatų bei viešosios nuomonės, tai siaurina ir riboja jų refleksijos apie gyvenimą galimybes. Žmonėse veši netikrumas ir bejėgiškumas. Nietzsche taikliai pastebi – žmonija kankinasi „gyvendama varganą gyvenimą“ ir „kalbėdama apie žmogaus orumą“ arba „darbo teikiamą garbę“, apgaudinėja save šia apgailėtina vergovės iliuzija. Tai dekadantinė žmonių karta, silpnųjų viešpatavimas, „miršančiojo“ gyvenimo, kuriame klesti „Dievo šešėliai“, garbinimas.

Bažnyčios praktika priešiška gyvenimui, ji pakerta žmogiškosios aistros ir instinktų šaknis, t.y. ir paties gyvenimo šaknis. Asketiškieji idealai slopindami, pavergdami instinktus, pastatė užtvartą, ir „gyvenimo“ galios energija, trykštanti iš būties šaltinių, negali tekėti. Susitelkęs negalintis tekėti vanduo ilgai neišima dvokti, jame randasi bakterijos ir parazitai. Nietzsche mini bjaurų kvapą ir tvaiką, kuris jaučiamas apėmęs visą Vakarų Europą. Gyvenimas tampa vis labiau temstantis, įtartinas, svetimas. Žmonija serga – Nietzsche diagnozuoja ligą, kuri yra *valios galios* nusilpimo padarinys, kai žmogus kenčia pats nuo savęs. Taigi Nietzsche tampa žmonijos gydytoju, jo filosofija – nusilpusio gyvenimo gaivintoja ir vaistas.

Tokį Nietzsches visuomeninį-kultūrinį tyrimą galima idėjiškai palyginti su Budhos ir Jėzaus veikla. Visus tris galima įvardyti *naujo gyvenimo pranašais*. Visi jie gali būti tapatinami su kultūros dvasios gydytojais, kurie analizavo žmogiškojo gyvenimo peripetijas, bandė diagnozuoti visuomenėje slypinčias blogio priežastis bei rasti ir nurodyti būdus, kaip tapti žmonėms dvasiškai tobuliesniems, artėti link aukštesnės gyvenimo formos ir vidinės dvasinės pilnatvės. Kaip pastebi Robertas Wicksas, visus tris istorines asmenybes – Nietzsche, Jėzų ir Budhą – jungia žemiškumo koncepcija: Budha tvirtino esąs tik paprastas žmogus, Jėzus iš esmės buvo laikomas Dievo Sūnaus žemiškuoju išikūnijimu, o Nietzsche pateikė savąjį Antžmogį (*Übermensch*) kaip būtybę, nors ir egzistuojantį tik kaip idėjinę išraišką, tačiau reiš-

kiantį ne ką kitą, o regimąją Būtį ir tuo pačiu žemiškojo gyvenimo siekiamybę, žmogiškąjį idealą.⁸ Taigi, nors Jėzus ir atstovauja dieviškumo, t.y. anapusiųs, idėjai (už dabarties ribų yra kita dimensija – „tikroji“ transcendentinė būtis, kur laukia absoliuti tiesa, amžinas gyvenimas), visus juos jungia žemiška, t. y. į žmogiškąją būtį, egzistenciją nukreipta mintis ir intencija. Jėzus savo asmeniu skelbia Dievui pasišventusio žmogaus, t.y. krikščionio, idealą. Jėzus savo gyvenimu parodo pavyzdį, nubrėžia kelius, kuriais turi eiti kiekvienas žmogus, kad pasiektų transcendentinę būties pilnatvę. Taigi Jėzaus atėjimo tikslas, jo pamokslai ir nurodymai pirmiausia buvo nukreipti į regimąją būtį, t.y. į žemiškojo gyvenimo kontrolę.

Nietzsche dėl Schopenhauerio įtakos nuolat žavėjosi Rytų filosofija ir lygino save su Budha: „Iš visų europiečių, gyvenusių ir gyvenančių – Platonas, Voltairė'as, Goethe, – aš turiu didžiausio diapazono dvasią. Tai priklauso nuo aplinkybių, susijusių ne tiek su manimi, kiek su „daiktų esme“ – aš galiu tapti Europos Budha, kas, žinoma, būtų indų Budhos antipodas.“⁹ Nietzsche teigiamai atsiliepdavo ir apie Kristaus asmenybę, kuris, jo požiūriu, yra vienintelis tikras krikščionis, miręs ant kryžiaus. Visa Nietzsches filosofinė kūryba ėjo lygiagrečiai su religija. Nuo jaunystės jis žinojo Bibliją taip gerai, kad galėjo atmintinai ją cituoti, giedoti bei laisvai diskutuoti apie joje slypinčias paslaptis ir slėpinius. Po daugelio metų ilgai dirbęs toje mokykloje, kurioje mokėsi jaunas Nietzsche, mokyklos padėjėjas pasakė: „Kai aš ma-

tydavau jį (*Nietzsche – A. V.*), priverstine nenugalima ir nesustabdoma jėga iškildavo mintys apie vienuolikos metų Jėzų šventovėje.¹⁰ Kenčiančiame Kristaus asmenyje Nietzsche vėlyvučiu savo gyvenimo periodu išvelgė savo paties gyvenimo analogiją. Nietzsche savo amžininkų buvo nesuprastas ir atstumtas, jo gyvenimas buvo persunktas nežmoniško kankinančio fizinio ir dvasinio skausmo. Paskutiniu metu savo kūrybos laikotarpiu Nietzsche pats tampa nukryžiuotu dievu Dionisu, kuris turi pasiaukoti, kad dvasiškai lemtų Europos likimą.

Kalbant apie Nietzsches filosofiją ir krikščionybę, iškyla labai paradoksali abipusis santykis. Nietzsche, išoriškai grubiomis sąvokomis skelbdamas *Dievo mirtį* ir smerkdamas krikščionišką moralę kaip *vergų*, atitinkamai suformuluoja aiškia antikrikščionišką poziciją. Kita vertus, jis neignoravo krikščionybės. Giliai viduje Nietzsche vargu ar buvo abejingas šiai religijai – dar vaikystėje įdiegtas religinis jausmas skatino mąstytoją ieškoti Dievo ir kartu kovoti su juo.

Nietzsche niekada visiškai neatsiribojė nuo krikščionybės, kadangi save apibrėžė kaip esantį tiesiogiai prieš ją. Drąsiai galime teigti, kad be krikščionybės nebūtų reikėję Nietzsches. Kas liktų iš Nietzsches filosofijos, jeigu mes panaiškintume jame krikščionišką „foną“, kuris leidžia aiškiai apibrėžti ir suvokti pagrindinius, aštrius ir giliausius Nietzsches *gyvenimo* koncepcijos kampus.

Wickso teigimu, Nietzsche garbina *gyvenimą* taip pat besąlygiškai, kaip religingi žmonės garbina Dievą. Nietzsche akivaizdžiai visiškai iki pat savo mirties

(blaivaus proto užgesimo) aukojė savo kūrybą, atidavė savo mintis, dvasią ir valią *gyvenimui*, lygiai taip kaip kai kurie žmonės savo valia, tikėjimo vedami visiškai paklūsta, paaukvoja savo gyvenimą Dievui. Nietzsche tuo pat metu išivaizdavo save ir gyvenimo tarnu, ir šeiminku, o kai kurie religiniai atsiskyrėliai, vienuoliai, pranašai, tarp jų Budha ir Jėzus, išivaizduoja esą Dievo tarnai ir kartu Dievo valios įkūnijimai.¹¹

Nagrinėjant šį aspektą negalima pamiršti, kad yra nesutaikomų skirtumų tarp Nietzsches *gyvenimo* koncepcijos ir krikščioniškojo tikėjimo gyvenimu. Pasaulio religijos skelbia – *Dievas yra gyvybė* (analogiškai galime teigti – Dievas yra *gyvenimas*). Tiek religijose, tiek Nietzsches filosofiniuose tekstuose tarp sąvokų *Gyvybė* ir *Gyvenimas* nėra esminių skirtumų. Tačiau *Dievas* ir *Gyvenimas* Nietzschei yra nesuderinami, net priešiški dalykai. Kur prasideda „Dievo karalystė“, ten baigiasi gyvenimas¹² Dievas suvokiamas kaip gyvenimo antipodas, gyvenimo pasmerkimas. Wickas savo kritinėje studijoje *Nietzsche* nurodo, kad vokiečių mąstytojas išplėtojo poziciją, kurios tikslas buvo išvesti žmones iš „Dievo šešėlio“ į tai, ką jis manė esant vidurdienio saulės šviesa, lygiai taip pat, kaip Platonas bandė vesti žmones iš tamsios mirgančių šešėlių olos, kurioje, jo įsitikinimu, esame mes visi, natūraliai surakinti iliuzijomis. Tai, ką Platonas laikė iliuzija – erdvinį žemiškojo pasaulio degantį nuolatinių kitimų ir kasdienę transformaciją Nietzsche laikė realybės esme; tai, ką Platonas laikė realybe – nesikeičiantį, stabilų idėjų pasaulį Nietzsche

laikė vyraujančios iliuzijos karalyste, kurią jis siejo su Apolono svajonių pasauliu. Siekdami savo tikslo ir nušvitimo, Nietzsche ir Platonas ėjo skirtingais keliais. Nietzsche, pasmerkdamas krikščionybę ir pavadindamas ją „platonizmu liaudžiai“, nusigręžė nuo šios religinės perspektyvos.¹³ Nietzsches filosofijoje gyvenimas tapo regimybė, kurios esmė *valia galiai*. Platono ir visų klasikinių metafizikų svarstymai apie būties idėją, būties sąvoką, kuri pasiekama ar pagaunama tik protu, atima iš gyvenimo jo gyvybingumą, tapsmą ir iškreipia istoriją, būtis tampa tik tuščia fikcija. Suvokti būtį kaip idėją, anot Nietzsches, tai tolygu jai užmaukšlinti „medinę kaukę“ kaip kokiam nepažįstamajam. „Yra tik vienas pasaulis, tai – regimasis pasaulis, o „tikrasis pasaulis“ – tik primeluotas <..>“¹⁴. „Kito“, „geresnio“ pasaulio idėja, kurią atstovauja Platono *Amžinoji* idėja ar krikščioniškoji Dievo idėja – tai kerštas gyvenimui, proto pergalė prieš mūsų instinktus, prieš laisvę, tai „Dievo šešėlių“ viešpatavimas.

Nietzsche, svarstydamas „Ar žmogus yra tik Dievo klaida? Ar Dievas yra tik žmogaus klaida?“ pritardamas jam cituoja M. Lutherio teiginį „Dievas negali egzistuoti be išmintingų žmonių“ ir čia pat kritiškai priduria: „Bet dar labiau jis negali egzistuoti be neišmintingų žmonių“¹⁵ Dievas religijose apibrėžiamas kaip visažinis ir visagalis, kūrybingas ir nepriklausomas, absoliutus gėrio ir teisingumo dėsnis. Nietzschei Dievo sąvoka yra kilusi iš „kūno ir iš žemės“, tai yra žmonių abstrakčių samprotavimų padarinys tam, kad patenkintų jų pačių inte-

resus ir gyvenimo poreikius. Pasaulis kaip visuma neturi į žmogų panašios rūšies. Tai, jog Dievas egzistuoja tik kaip žmonių sąmonės „kūriny“, nebuvo nauja idėja, panašias mintis galima rasti ir naujųjų amžių mąstytojų Ludwigo Feuerbacho ir Davido Hume'o darbuose.

Sukritikuodamas Dievo idėją kaip žmogiškųjų savybių išikūnijimą, Nietzsche paneigia ir pasaulio antropomorfizacijos interpretacijas, nes jose slypi galutinė neginčijama tiesa apie pasaulio struktūrą, jo pastovumą, numatomumą, dėsningumą. Šios aplinkybės Nietzschei siejasi su „Dievo šešėlių“ viešpatavimu. „Visata – nei tobula, nei graži, nei kilni ir nenori tokia pasidaryti, ji visai nesiekia pamėgdžioti žmogų“¹⁶. Nietzsche, pasmerkdamas tokias idėjas, čia išvelgia slypintį žmonių egoizmą ir savanaudiškumą: tai „žmogiškoji beprotybė“, tai „saldūs nuodai“, iliuzijos, kurias panaikinus gyvenime atsiveria tuštuma.

Vienas iš esminių Nietzsches gyvenimo koncepcijoje svarstomų klausimų – tai gyvenimo ir racionaliu protu besiremiančio pažinimo santykis. Nietzsche paneigia gyvenimo stabilumo ir pastovumo idėją. Tam, kad žmogus galėtų jaustis saugiai ir prasmingai veikiančia būtybe, jam reikėjo suvokti, kad gyvenimui būdingas darnumas, organizuotumas, visuotinumas ir kryptingas nuoseklus ėjimas link galutinio tikslo. Šis visuotinumas, pasak Nietzsches, reiškia tai, kad „žmogus jaučiasi glaudžiai susijęs ir priklausomas nuo begalinės jį praaugančios visumos – tarsi dievybės *modus*“.¹⁷ Šiame suvokime slypi tam tikro „tikrumo troškimas“, kuris suteikia žmogui gyvenimo vertę ir prasmę, visuotinumo

nebuvimas lemia beprasmybės, bevertiškumo, niekingumo bei egzistencinės baimės ir skausmo kupinas dvasines būsenas. Tačiau toks „stiprumo rodiklis“, pasipirties ir atramos ieškojimas tėra „silpnumo instinktas“. „Aš mėgstu būti nežinioje“, – skelbia Nietzsche, – „kas liečia mano ateitį ir nenoriu pražūti nuo nekantrumo ir mėgavimosi iš anksto pažadėtais įvykiais“¹⁸ Tokia turi būti laisvo žmogaus gyvenimo pozicija.

Pasaulis Nietzschei nėra griežtai apibrėžta ir tam tikromis taisyklėmis valdoma definicija: tai chaosas, valdomas atsitiktinių valios impulsų, jame nėra struktūros, tvarkos, formos, grožio, išminties, todėl bet koks mėginimas ją antropomorfizuoti panaikina pasaulio prigimties esmę, t.y. *valios galią*. Būtis yra valdoma vieno principo – nuolatinio tapsmo, kurį geriausiai įkūnija *valia galiai*. Taigi Nietzsche remiasi Schopenhauerio valios teorija, pagal kurią valia reiškiasi kaip metafizinė pasaulio ir mūsų pačių esmė. Nietzschei *valia galiai* taip pat tampa substancine pasaulio esme, kartu ir svarbiausia kūrybine būties bei kultūros jėga. Dėl to pati būtis Nietzschei tampa kintančių valios impulsų kova, kuriai būdingas aktyvumas, virpėjimas, išsiliejimas ir instinktyvus gyvenimo teigimas. Tęsdamas Schopenhauerio tradiciją Nietzsche sukyla prieš vokiečių klasikinės filosofijos aukštinamą racionalaus proto kultą: jam gyvenimo

sklaidos ir tapsmo procesai iš esmės yra iracionalūs, nepažįstami ir nepaklūsta racionaliai interpretacijai. Protas gali fiksuoti tik tai, kas stabilu, schematiška, apibrėžta. Gyvenimas, kaip priešingų valios galių jėgų proveržis, nuolat egzistuoja tarp dviejų priešingų polių: tai yra nuolatinis tapsmas, kismas. Todėl individui gyvenimas ir egzistencija savo prasme ir interpretacijomis tampa begalinis kaip „bedugnis šulinys“, nes mes neturime pagrindo atmesti galimybes, jog jame glūdi begalinė daugybė interpretacijų. Gyvenimas atveria „begalybės horizontą“, tačiau nėra nieko baisesnio kaip begalybė, – skelbia Nietzsche.¹⁹

Jam gyvenimas – tai tarsi kelionė laivu per jūrą, kurios metu bangos gali audringai šėlti, staugti ar tyvuliuoti ramios, bet niekada nebūna pastovios. Negali nuspėti, kur bangos nuneš ir ką iškels iš savo gelmių. Nietzsche ypač žaivisi jūra, net prisipažįsta, kad jei tektų kada statyti namą, tai jį kaip romėnai statytų kuo arčiau jūros. Mąstytoja žavi jos stichijos galia ir paslaptinumais, tai liudija ir dažnai jo tekstuose sutinkama ši metaforinė išraiška: „<...> pagaliau horizontas atsiveria mums vėl laisvas, nors ir miglotas, pagaliau mūsų laivai vėl galės leistis į jūrą, plaukti pasitikti bet kokio pavojaus, bet kokia pažinimo siekiančiojo rizika vėl leidžiama; o jūra, *mūsų jūra*, vėl plyti prieš akis – galbūt dar niekad nebuvo tokios „atviros jūros“.²⁰

Literatūra ir nuorodos

¹ Karl Löwith. *Von Hegel zu Nietzsche*. – Zürich: Europa Verlag, 1953, p. 208.

² Gyvenimas, anglų k. *life*, gali būti verčiamas kaip „gyvybė“ ir kaip „gyvenimas“.

- ³ Arūnas Mickevičius. *Galia ir interpretacija F. Nietzschės filosofijoje*. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2004.
- ⁴ Jūratė Baranova. *Nietzsche ir postmodernizmas*. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007.
- ⁵ *Gyvenimo apologija: Nietzsche'ės teorinės interpretacijos*. – Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, Versus Aureus, 2007.
- ⁶ Frydrichas Nyčė. Anapus gėrio ir blogio // Frydrichas Nyčė. *Rinkiniai raštai*. – Vilnius: Mintis, 1999, p. 445.
- ⁷ Friedrich Nietzsche. *Linksmasis mokslas*. – Vilnius: Pradai, 1995, p. 26.
- ⁸ Pagal Robert Wicks. *Nietzsche*. – Oxford: One-world Publications, 2007, p. 81.
- ⁹ Фридрих Ницше. *Танец Заратустри: философские произведения избранное*. – Санкт-Петербург: Издательский Дом „Нева“, 2005, p. 36.
- ¹⁰ Henry Louis Mencken. *The Philosophy of Friedrich Nietzsche*. – New York: Barnes & Noble, 2006, p. 4.
- ¹¹ Robert Wicks. *Nietzsche*. – Oxford: One-world Publications, 2007, p. 83.
- ¹² Frydrichas Nyčė. Stabų saulėlydis // Frydrichas Nyčė. *Rinkiniai raštai*. – Vilnius: Mintis, 1999, p. 524.
- ¹³ Pagal Robert Wicks. *Nietzsche*. – Oxford: One-world Publications, 2007, p. 88.
- ¹⁴ Фридрих Ницше. Помрачение кумиров, Или о том, как можно философствовать с помощью молотка // Фридрих Ницше. *Сочинения*. – Москва, 1990, t. 1, p. 349.
- ¹⁵ Friedrich Nietzsche. *Linksmasis mokslas*. – Vilnius: Pradai, 1995, p. 155.
- ¹⁶ Ten pat, p. 139.
- ¹⁷ Friedrich Nietzsche. *Sämtliche Werke*. Hrsg. Von G. Coli und M. Montinari. – Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1988, Bd. 13, p. 47.
- ¹⁸ Фридрих Ницше. *Танец Заратустри: философские произведения избранное*. – Санкт-Петербург: Издательский Дом „Нева“, 2005, p. 147.
- ¹⁹ Friedrich Nietzsche. *Linksmasis mokslas*. – Vilnius, Pradai, 1995, p. 151.
- ²⁰ Ten pat, p. 240.

B. d.